И З Ј А В А

Име и презиме: Кристина Керекеш

Број индекса: 1489/16

Изјављујем

да је стручни рад под насловом:

„Економски и институционални аспекти Еврочитеграција: искуство ЦИЕ земаља"

- резултат сопственог стручног / истраживачког рада и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

У Београду, 10.12.2019.

Потпис даваоца Изјаве

Кристина Керекеш

ČITAČ ELEKTRONSKE LIČNE KARTE: ŠTAMPA PODATAKA

Podaci o građaninu

Prezime:	КЕРЕКЕШ
Ime:	КРИСТИНА
Ime jednog roditelja:	RUDOLF
Datum rođenja:	17.08.1997.
Mesto rođenja, opština i država:	PANČEVO, PANČEVO, REPUBLIKA SRBIJA
Prebivalište i adresa stana:	PANČEVO, PANČEVO, SPOLJNO STARČEVAČKA 022
Datum promene adrese:	Nije dostupan
JMBG:	1708997865223
Pol:	Ž

Podaci o dokumentu

Dokument izdaje:	ПУ У ПАНЧЕВУ
Broj dokumenta:	006763642
Datum izdavanja:	18.05.2015.
Važi do:	18.05.2020.

Datum štampe: 10.12.2019.

1. U čipu lične karte, podaci o imenu i prezimenu imaoca lične karte ispisani su na nacionalnom pismu onako kako su ispisani na samom obrascu lične karte, dok su ostali podaci ispisani latiničkim pismom.
2. Ako se ime lica sastoji od dve reči čija je ukupna dužina između 20 i 30 karaktera ili prezimena od dve reči čija je ukupna dužina između 30 i 36 karaktera, u čipu lične karte izdate pre 18.08.2014. godine, druga reč u imenu ili prezimenu skraćuje se na prva dva karaktera.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
Број досијеа 1489/16
Београд, 10 ДЕЦ 2019

Образац 192

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД, Kamenička 6
P. FAH 409, FAX 639-560

На основу члана 29. Закона о општем управном поступку, Економски факултет Универзитета у Београду, издаје

У В Е Р Е Њ Е

Да је Кристина Керекеш рођен-а 17.08.1997. (датум и година)

у Панчеву, Република Србија,

уписан-а **први пут школске** _____ на основне академске студије.

У школској 2019/2020. години именовани-а је уписан-а као:

а) студент који се сам финансира **б) студент који се финансира из буџета**

1. На студије које трају четири године - осам семестара (240 ЕСПБ).
2. На студије које трају три године - шест семестара (180 ЕСПБ).

Уверење се издаје на лични захтев, а ослобођено је таксе на основу члана 19. тачка 7 Закона о административним таксама.

(М.П.)

(одговорни радник)

Поштовани,

Рад колегинице Кристине Керекеш – „ЕКОНОМСКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ АСПЕКТИ ЕВРОИНТЕГРАЦИЈА: ИСКУСТВО ЦИЕ ЗЕМАЉА“, бави се анализом економско – политичког аспекта евроинтеграција. Анализа полази од тумачења појма Европске уније, као једног од најважнијих савремених политичких пројеката. Наставља се економским ефектима „Уједињене Европе“, конкретно њеним процватом у последњој трећини двадесетог века.

Есеј пружа осврт на процес транзицијре поменутих земаља, тумачених показатељима као што су: структура кумулативног раста извоза по регионима, остварени и контрафактуелни раст БДПа по глави становника, индекс људског развоја и завршава нивоима институционалне изграђености, не тако једноставним за мерење. Такође, Кристина даје дубљу поделу институција, на формалне и неформалне, и њихово даље рашчлањавање.

На основу приложеног, закључујем да, Кристина, иако похађа предмете са смера финансије, банкарство и осигурање, једнако добро влада појмовима макроекономије и економске анализе и теорије.

Имајући све наведено у виду, радо препоручујем колегиницу и њен рад за конкурс Задужбине Миливоја Јовановића и Луке Ћеловића.

Проф. др Миомир Јакшић,

Економски факултет Универзитета у Београду

У Београду,

5. децембар 2019. године

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРИЈАВА ЗА ДОДЕЛУ СТИПЕНДИЈЕ

„Награда Миливоја Јовановића и Луке Беловића"
(Назив Задужбине или Фондације)

Молим да ми се на основу Конкурса, расписаног 11.11.2019. (датум) додели студентска стипендија за 2018/2019. школску годину.

Подаци из личне карте:

1) Презиме, средње слово и име Керекеш . Р. Кристина
2) Лични број грађана (ЈМБГ) 1 7 0 8 9 9 7 8 6 5 2 2 3
3) Адреса Слободе Старчевачка 22
4) Место пребивалишта (са поштанским бројем) 2 6 0 0 0 Панчево
5) Општина Панчево

Назив факултета Економски факултет
Смер финансије, банкарство и осигурање
Датум уписа у I годину студија јул 2016
Година студија у школској 2018/2019. четврта
Просечна оцена постигнута у току студија 7,3
E-mail kerekeskristina97@gmail.com
Мобилни тел: 061/2297931 Фиксни тел: —
Адреса за доставу обавештења —

Напомене и додатне информације:

Изјављујем под моралном и кривичном одговорношћу:
– да су унети подаци тачни
– да нисам корисник ниједне друге стипендије

Подносилац пријаве

Кристина Керекеш

Обавезно доставити уз пријаву:
– Фотокопију личне карте или штампани подаци са електронске личне карте
– Уверење о уписаној школској години
– Уверење о просечној оцени студија

Уколико је конкурсом тражено доставити и:
– Изјаву о приходу домаћинства по члану породице

EKONOMSKI I INSTITUCIONALNI ASPEKTI EVROINTEGRACIJA: ISKUSTVO CIE ZEMALJA

Kristina Kerekeš
Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu

kerekeskristina97@gmail.com

1. UVOD: EVROPSKA UNIJA

Evropska unija je, kao jedan od najvažnijih savremenih ekonomsko-političkih projekata, ključna tema razvojne agende evropskih zemalja, naročito kada su u pitanju kandidati za članstvo, poput Srbije. Zahvaljujući tome, decenijama opstaje kao predmet raznovrsnih, stranih i domaćih, studija i analiza (npr. Moravcsik, 1998; Judt, 2005; Vukadinović, 2008; Anderson, 2009; Dinan, 2010; Đurković, 2015; Lopandić, 2017). Ta brojna istraživanja prilazila su problematici evrointegracija iz različitih uglova, fokusirajući se npr. na ekonomske efekte, geopolitičke implikacije ili razvoj institucionalne arhitekture Evropske unije.

Upravo poslednje predmet je ovog rada. Sama istorija Evropske unije predstavlja proces stvaranja sve obuhvatnije i homogenije institucionalne matrice, u čijim okvirima evropske institucije funkcionišu. Taj evolutivni karakter institucionalnog okvira predstavlja jedno od idejnih ishodišta Evropske unije, a samim tim i poželjnu razvojnu perspektivu. To se naročito odnosi na Republiku Srbiju i druge bivše socijalsitičke zemlje koje, zbog svoje nestabilne razvojne istorije, vape za nekom vrstom institucionalnog „sidra“ za koje će vezati.

Evropske integracije načelno predstavljaju izvor brojnih razvojnih šansi. Svaka zemlja se, do ulaska u Uniju, kroz ovaj proces više ili manje reformisala, u zavisnosti od različitih okolnosti (Češka i Bugarska su dobri primeri spremne, odnosno manje spremne pridružene članice). Stoga je glavna teza ovog rada da evropske integracije – premda same po sebi nužno ne garantuju porast blagostanja – predstavljaju optimalni okvir za institucionalne promene. Budući da su institucije najvažniji preduslov ekonomskog i društvenog razvoja, sledi da su evrointegracije u velikoj meri uzrokovale prosperitet novih članica.

2. EKONOMSKO-POLITIČKI ASPEKT EVROINTEGRACIJA

Evropska unija danas je veoma značajna organizacija i ključni činilac razvoja evropskog kontinenta. Najpre, a možda i najvažnije, u pitanju je uspešan mirovni projekat, unutar koga je vojni sukob praktično nezamisliv. Takođe, Unija je najveće svetsko tržište, region visoke konkurentnosti i prostor slobodnog kretanja faktora proizvodnje: robe i usluga, ljudi i kapitala (Lopandić, 2017). Navedene, ali i brojne druge karakteristike ova ekonomsko-politička integracija nije stekla odmah, već su rezultat višedecenijskog procesa proširivanja nadležnosti, harmonizacije propisa, kodifikacije raznih oblika dobre prakse itd.

2.1. INSTITUCIONALNI RAZVOJ EVROPSKE UNIJE

Sama evropska ideja ima dug razvojni put, čiji početak seže do ranog XX veka, pa i mnogo ranije[1]. Najpre se ticala pojedinačnih apstraktnih koncepcija o „jedinstvenoj Evropi“, koja bi predstavljala neku vrstu trećeg pola, središnjeg igrača između sovjetskog džina i atlantskog hegemona u nastanku (Đurković, 2015). Prve klice buduće harmonije sadržane su u Lokarnskim ugovorima 1926[2], dok je 1930. Francuska zvanično predložila neku vrstu evropske federalizacije u okviru tadašnjeg Društva naroda. Međutim, potonji istorijski sled događa potvrđuje da panevropske ideje nisu zaživele.

Konkretne i uspešne inicijative preoblikovanja svetskog poretka nastaju krajem Drugog svetskog rata, naročito 1944. kada je u Breton Vudsu dogovoreno stvaranje Međunarodnog monetarnog fonda, Svetske banke i opštevažećeg zlatno-dolarskog standarda. Međutim, kada je u pitanju evropska ideja kao takva, nakon kongresa u Hagu, 1949. nastaje Savet Evrope, kao prva konkretna realizacija ideje o saradnji i udruživanju evropskih država (Lopandić, 2017, str. 28). Konačno, Šumanova deklaracija (1950) i postanak Evropske zajednice za ugalj i čelik godinu dana kasnije, utrli su put kontinuiranog i, kako se pokazalo, nepovratnog procesa regulacije i formalizacije odnosa između evropskih zemalja. Taj proces nije bio monocentričan, što potvrđuje osnivanje Evropske asocijacije za slobodnu trgovinu[3] (EFTA) samo tri godine nakon Evropske ekonomske zajednice[4] (EEZ) 1957. godine. Obe organizacije nastale su radi prosperiranja na osnovu ekonomske integracije i trgovinske liberalizacije.

Integracije se nisu ticale samo ekonomskih pitanja, pa je tako 1985. potpisan Šengenski sporazum sa ciljem ukidanja graničnih kontrola, čime je olakšano kretanje unutar tadašnje Evropske ekonomske zajednice. Godine 1992. potpisan je Ugovor o Evropskoj uniji u Mastrihtu, kojim od 1. januara naredne godine formalno nastaju jedinstveno tržište i sama Evropska unija pod tim nazivom. Nakon Mastrihta, nadležnosti Evropske unije dodatno se povećavaju pet godina kasnije ugovorom iz Amsterdama, a 1999. osniva se Evropska centralna banka i uvodi evro, koji 2002. postaje jedinstvena valuta u 12 članica Evrozone. To je članicama Evrozone omogućilo da se dodatno harmonizuju unutar šire zajednice i koordinisano vode ekonomsku, pre svega monetarnu politiku. Ugovorom iz Lisabona 2008. dodatno su

---

[1] Ipak, ovde je reč o savremenim koncepcijama.

[2] Tada su politički lideri Nemačke i Francuske, Gustav Štrezman i Aristid Brijan dogovorili ubrzanu evakuaciju Rurske oblasti, zbog čega su iste godine podelili Nobelovu nagradu za mir.

[3] Zemlje osnivači bile su Velika Britanija, Danska, Švedska, Norveška, Švajcarska, Austrija i Portugal. Veliki deo članica EFTE prešao je u EEZ, počev od Velike Britanije, Danske i Irske 1973. Stoga se istorijom Evropske unije smatra istorija odnosa zemalja EEZ.

[4] Zapadna Nemačka, Francuska, Italija i zemlje Beneluksa.

definisane nadležnosti EU u odnosu na njene članice, pri čemu u isključive nadležnosti Unije spadaju carinska unija, trgovinska i politika konkurencije, ali i zaštita morskih resursa i monetarna politika zemalja Evrozone. Brojne druge aktivnosti, koje bi inače bile u nadležnosti jedne suverene države (transport, zaštita potrošača, tehnološki razvoj itd) obavljaju se po principu podeljene nadležnosti. Ipak, Evropska unija, u skladu sa svojim budžetom[5], vodi i druge fundamentalne politike kao što su politika kohezije, industrijska politika, poljoprivredna i energetska politika itd.
Paralelno sa integracijskim tokovima išlo je i proširenje Evropske unije, koje se ostvarilo u nekoliko etapa[6] i koja je time obuhvatila veliki deo kontinenta.

Može se reći da je evropski projekat veoma uznapredovao u odnosu na prvobitne koncepcije kojima je formulisan, kako na planu unutrašne organizacije, tako i po pitanju globalnog geopolitičkog značaja, što svedoči o ispravnom putu kojim se Evropa kreće.

2.2. EKONOMSKI EFEKTI NASTANKA EEZ

Ideja o „ujedinjenoj Evropi“ ako je i bila zasnovana na ideološkom narativu panevropejstva u istorijskom kontekstu grupisanja u političke blokove, sigurno ne bi opstala da nije imala nesporno pozitivne efekte, najpre ekonomske.

Evropsku uniju je proces postepene integracije i proširenja preobrazio u ekonomsku supersilu tokom poslednje trećine XX veka. To je ostvareno iskorišćavanjem pozitivnog dejstva integracije tržišta, koja je podstakla snažan ekonomski rast. U periodu 1950-2000. BDP po glavi stanovnika EU porastao je sa polovine na gotovo 80% nivoa u SAD (Berend, 2009). Iste početne godine i produktivnost je bila upola manja, da bi danas vrednost proizvodnje po času bila otprilike jednaka američkoj. Takođe, ukupni BDP Evropske unije iznosi oko 19 hiljada milijardi dolara (36.800 dolara po stanovniku), što je čini najvećom svetskom ekonomijom posle SAD[7] (MMF, 2018). Pomenuta integracija tržišta, zapravo, dovela je do velike ekspanzije trgovine između članica[8], što blagotvorno utiče na evropske preduzetnike i kompanije, a time i na stanovništvo. Međunarodna trgovina ima snažan katalizatorski efekat na privredni rast i razvoj. Ona omogućava jeftinije snabdevanje spolja, što ostavlja više novca građanima, čime se podstiču ekonomska efikanost i blagostanje. Da je slobodna spoljna trgovina postala simbol Evropske unije, pokazuje veliki porast njenog značaja za članice, meren kao učešće trgovine u BDP-u[9]. To se odnosi kako na novije, tako i na stare članice EEZ, odnosno EU što se može videti u sledećoj tabeli.

---

[5] On ove godine iznosi oko 165 milijardi evra i čini tek oko 1% ukupnog BDP-a zemalja članica.

[6] Velika Britanija, Danska i Irska (1973); Grčka (1981); Portugal i Španija (1986); Austrija, Švedska i Finska (1995). Tzv. „veliki prasak“ naziv je za sledeće proširenje 2004. kada pristupaju Češka, Estonija, Kipar, Letonija, Litvanija, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija. Potom Bugarska i Rumunija pristupaju 2007. i Hrvatska 2013. godine.

[7] Tačnije, ekonomija SAD beleži vrednost od 21,5 biliona dolara, dok je NR Kina na trećem mestu sa 14,2 biliona.

[8] Za veliki rast trgovine na globalnom nivou u velikoj meri zaslužno je stvaranje Svetske trgovinske organizacije 1995. kao i brojnih drugih regionalnih integracija širom sveta.

[9] Drugim rečima, realizovani plasman na inostrano tržište takođe ulazi u obračun BDP-a, pa je trgovina blagotvorna onoliko koliko je veliki udeo vrednosti plasirane u inostranstvo. Ovo važi i za uvoz jeftiniji od domaće proizvodnje.

Tabela 1: Odnos trgovine (uvoz M + izvoz X) i BDP-a triju razvijenih zemalja

Zemlja	1965	2017
	(X+M)/BDP u %	(X+M)/BDP u %
Nemačka	38	87
V. Britanija	37	62
Italija	29	60

Izvori: Kovačević, R. (2016). *Ekonomski odnosi Srbije sa inostranstvom*. str. 19; World Bank (2018). *World Development Indicators* [*online*]. Dostupno na: https://data.worldbank.org/indicator/ne.trd.gnfs.zs?end=2017&start=1965 [pristupljeno 15. 11. 2019].

Imajući u vidu da razvijene zemlje beleže višedecenijski snažan rast BDP-a (agregatnog i po stanovniku) paralelno sa rastom obima i udela trgovine, jasno je da su evrointegracije imale i imaju važnu pozitivnu ulogu u razvoju zapadnoevropskih zemalja.

3. RAZVOJNO ISKUSTVO ZEMALJA CIE

Rastakanjem bipolarnog svetskog poretka, odnosno urušavanjem socijalističkih režima poslednjom decenijom XX veka, većina zemalja otpočela je proces tranzicije ka demokratiji i tržišnoj ekonomiji. Izuzimajući zemlje bivše Jugoslavije, čiju je tranziciju pratio građanski rat, ostale su se dvojako opredelile. Na jednoj strani bile su zemlje Centralne i Istočne Evrope (CIE) koje su se odlučile za „povratak u Evropu“. Na drugoj su bile istočnoevropske i centralnoazijske zemlje koje to nisu želele i ostale su u Zajednici nezavisnih država (ZND)[10] (Gros, 2016). Nesumnjivo, na njihovu odluku uticala je i geografska blizina Ruske Federacije kao geopolitičkog i ekonomskog stožera, kome mnoge bivše sovjetske republike i dalje gravitiraju. Ipak, kao što će se videti u nastavku, ove dve grupe zemalja su zabeležile bitno drugačije tranzicione ishode.

Pri poređenju grupa zemalja, u ovom radu će se pod CIE zemljama smatrati članice pridružene 2004. godine, bez naredne tri članice. Razlog za to je što su Rumunija i Bugarska, uprkos ostvarenom napretku, ipak ušle relativno nespremne, što daje osnov za sumnju da su prevagnuli geopolitički razlozi priključenja (Đurković, 2015). Sa druge strane, Hrvatska je, kao i Srbija, pretrpela posledice građanskog rata, usled čega tranziciona istorija nije lako uporediva sa zemljama CIE.

3.1. EKONOMSKI EFEKTI EVROINTEGRACIJA ZEMALJA CIE

Izuzetno složen proces tranzicije praćen je masovnom privatizacijom, deregulacijom, liberalizacijom spoljne trgovine, cenovnog sistema, izgradnje finansijskog tržišta i drugim vidovima preuređenja političkog i privrednog sistema. Svih deset zemalja koje su 2004. postale punopravne članice, do sredine 90-ih imale su potpisane bilateralne sporazume sa EU, koji su pružale okvir za trgovinsku liberalizaciju[11] i ostale aspekte postepenog pridruživanja (Lopandić, 2017). Zahvaljujući reformama i evrointegracijama, zemlje CIE beležile su snažan rast ali i prekompoziciju strukture izvoza. To se može videti na tabeli br. 2, koja prikazuje strukturu rasta izvoza deset prvopridruženih članica, zemalja ZND, ali i starih EU članica.

[10] Nju danas čine Rusija, Belorusija, Jermenija, Azerbejdžan, Moldavija, Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan, Turkmenistan, Uzbekistan i Ukrajina.

[11] Krajem 1992. formirana je CEFTA zona slobodne trgovine (Čehoslovačka, Mađarska i Poljska), koja je nadživela evrointegracije njenih osnivača zbog kasnijeg priključenja drugih zemalja, pa tako i Srbije.

Efekat sprovedenih strukturnih reformi premašio je negativan uticaj prvobitne specijalizacije (zaostale strukture izvoza koja je odgovarala podeli rada unutar SEV-a[12]) i bio dodatno stimulisan opštim globalnim rastom trgovine, što rezultuje neto pozitivnom rastu izvoza od 445%.
U prvom redu, razliku između zemalja CIE i ZND prave početni reformski napori (948 naspram 250 procentnih poena).

Tabela 2: Struktura kumulativnog rasta izvoza po regionima, 1995-2007. (procentni poeni)

Region	**Stvarni rast**	Uticaj strukturnih promena	Uticaj prvobitne specijalizacije	Uticaj samog globalnog rasta
CIE-10	**445**	948	-678	175
ZND i Balkan	**283**	250	-142	175
Ostatak sveta	**243**	158	-90	175
EU-15	**126**	-42	-7	175

Izvor: Gros, D. (2016). Od tranzicije do integracije. U A. Aslund, S. Đankov. *Veliki preporod: Pouke iz pobede kapitalizma nad komunizmom*. Beograd: Libertarijanski klub – Libek. 245-262.

Neto rast izvoza zabeležile su zemlje CIE, ali i u manjoj meri ZND. To je samo jedna od potvrda da su obe grupe zemalja napravile razvojne iskorake u pravcu sustizanja Zapada. To se može videti i na sledećoj slici br. 1. Na njemu je prikazan BDP po stanovniku šest zemalja (po tri zemlje CIE i ZND) kao udeo u BDP-u po stanovniku Evropske unije (MMF, 2018). Posmatrana veličina iskazana je u dolarima. Iako 1989-1991. period početka tranzicije u ove dve grupe zemalja, kao početna godina uzeta je 1995, zbog toga što od te godine podaci za sve navedene zemlje postaju dostupni

Slika 1: BDP po stanovniku u dolarima kao % proseka EU 1995. i 2018. godine

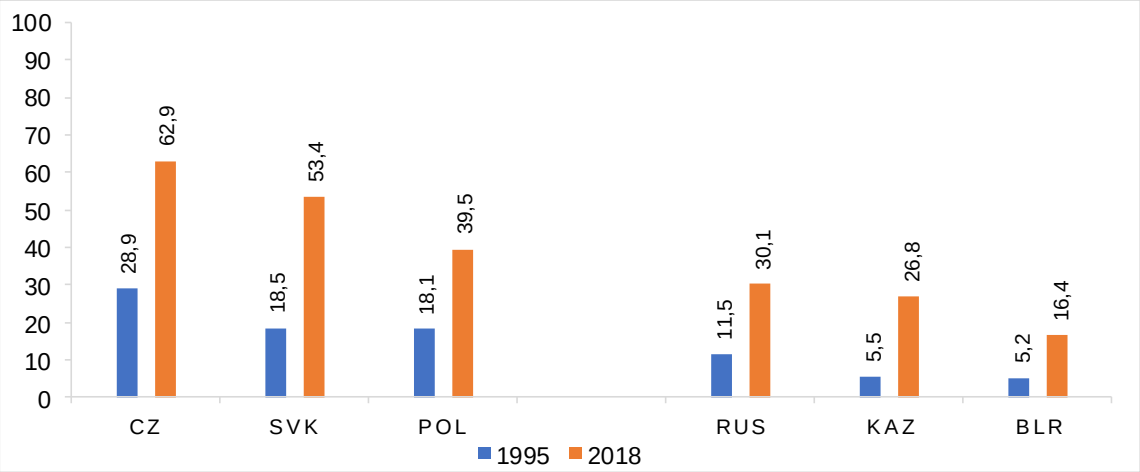

Izvor: IMF (2018). *IMF DataMapper* [*online*]. Dostupno na: https://www.imf.org/external/datamapper/PPPPC@WEO/EU/CZE/RUS/ROU/BLR/KAZ/BGR/POL [pristupljeno 16.11.2019].
Oznake: CZ = Češka Republika, SVK = Slovačka, POL = Poljska,
RUS = Rusija, KAZ = Kazahstan, BLR = Belorusija

[12] Savet za uzajamnu ekonomsku pomoć (SEV) bila je organizacija ekonomske saradnje zemalja Istočnog bloka, pandan EEZ, osnovana 1949. Prestala je da postoji raspadom bloka.

Kao što se može videti, odabrane zemlje Centralne i Istočne Evrope znatno su bliže evropskom proseku od odabranih istočnih zemalja. Nesporno su na razvojni skok uticali i različiti početni nivoi, zbog kojih ne možemo očekivati da članice ZND dostignu isti udeo kao i zemlje CIE. Međutim, analizom smanjenja jaza u posmatranom periodu uočava se da su sve posmatrane zemlje CIE bile efikasnije. Drugim rečima, smanjenje jaza, koje se vidi kada se od udela za 2018. oduzme udeo za 1995. godinu, za svaku posmatranu zemlju CIE veće je nego kod zemalja članica ZND[13].

Osim toga, treba imati u vidu da su za prikaz izabrane najrazvijenije ZND zemlje, dok su Češka, Slovačka i Poljska, prema ovom pokazatelju, 18, 21. i 25. zemlja u Evropskoj uniji (MMF, 2018). Štaviše, Bugarska, kao najsiromašnija članica EU, beleži za gotovo četvrtinu viši BDP po stanovniku od proseka ZND (9.080 naspram 7.400 dolara) (MMF, 2018).

Osim poređenja sa drugim regionima, interesantno je osvrnuti se na istraživanje u kome se vrši kontrafaktualno poređenje ostvarenog rasta BDP-a po glavi stanovnika zemalja CIE i hipotetičkog rasta do koga bi došlo da te zemlje nisu odabrale put evrointegracija. Došlo se do zaključka su pozitivni efekti pridruživanja EU daleko nadmašili troškove. Takođe, istaklo se da bi BDP po glavi stanovnika bio u proseku oko 12% manji da nije došlo do evrointegracije i pozitivnih efekata koje ona generiše (Campos et al., 2014). Na slici br. 1 nalaze se grafici za Mađarsku (levo) i Češku Republiku (desno), dok se istraživanje odnosi i na druge zemlje pridružene 2004.

Slika 2: Ostvareni i kontrafaktualni rast BDP-a po glavi stanovnika u Mađarskoj i Češkoj

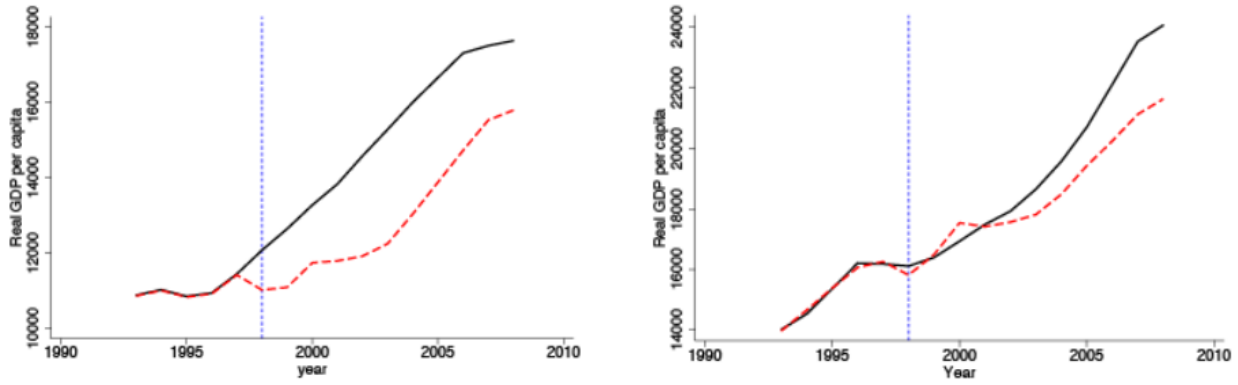

Izvor: Campos et al. (2014). *How much do countries benefit from membership in the European Union?* [*online*]. Dostupno na: https://voxeu.org/article/how-poorer-nations-benefit-eu-membership [pristupljeno 16. 11. 2019].

Sa prethodnim nalazom podruku ide i studija Evropske komisije, prema kojoj je proces proširenja unije 2000-2008. podstakao rast BDP-a u zemljama CIE u proseku za 1,75% iznad očekivanog proseka rasta (Evropska komisija, 2009). Proces proširenja omogućio je značajno povećanje javnih i privatnih investicija, direktno podstakao ciklus izgradnje saobraćajne i druge infrastrukture, uticao na porast opšte konkurentnosti privreda, kao i na tendenciju približavanja proseka razvojnih nivoa nivoima starih članica.

[13] Jedino je Kazahstan ostvario gotovo identičan rezultat kao Poljska (21,4 naspram 21,3 procentna poena). Međutim, dobar deo tog rezultata duguje velikim naftnim rezervama (12. u svetu).

Taj proces konvergencije je u periodu 1999-2008. bio dinamičan, te je tako prosečan BDP novih članica porastao sa oko 40% na oko 50%[14] proseka tadašnje EU (Lopandić, 2017, str. 180).

Može se reći da, uprkos različitim polaznim tačkama i različitim skupovima činilaca koji utiču na razvojne performanse zemalja, postojeća empirijska istraživanja nedvosmisleno pokazuju da su pridružene članice EU načelno iskoristile šansu koju evrointegracije pružaju, te na taj način napravile razliku u odnosu na zemlje drugih regiona.

Ta razlika rezultuje ekonomskim ali i ukupnim razvojnim ishodima koji se mogu ilustrovati tabelom br. 3 u nastavku. Tabelom je prikazan indeks ljudskog razvoja (HDI)[15] CIE i ZND za 2017. godinu, kao i podindikatori koji ulaze u obračun indeksa: očekivana dužina života na rođenju i prosečno trajanje školovanja u godinama, kao i bruto nacionalni dohodak po stanovniku u međunarodnim dolarima.

Tabela 3: Indeksi ljudskog razvoja pridruženih CIE članica i najrazvijenijih ZND zemalja, 2017.

Zemlja	**HDI** (rang)	Očekivano trajanje života	Prosečna trajanje školovanja	BND po stanovniku
Slovenija	**0,896** (25)	81,1	12,2	30524
Češka Republika	**0,888** (27)	78,9	12,7	30588
Poljska	**0,865** (33)	77,8	12,3	26150
Rusija	**0,816** (49)	71,1	12	24233
Belorusija	**0,808** (53)	73,1	12,3	16323
Kazahstan	**0,800** (58)	70,0	11,8	22626

Izvor: UNDP (2018). *Human Development Indices and Indicators* [*online*]. Dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf [pristupljeno 16. 11. 2019].

Ovaj kompozitni, višedimenzionalni razvojni pokazalj, uverljivije nego čisto ekonomski pokazatelji, ilustruje razliku koja postoji između dve grupe zemalja. To je stoga što su CIE zemlje bilo izložene različitim pozitivnim, neekonomskim dejstvima evrointegracija, koje se reflektuju boljim rezultate na planu humanih dimenzija razvoja. Razlika izgleda daleko ozbiljnije kada se uporedi prosečna pozicija zemalja CIE i ZND, što je ilustrovano sledećom slikom.

[14] Najbolji primer predstavlja Slovenija, koja je sa 79% dostigla čak 92% proseka.

[15] U pitanju je jedan od najpopularnijih razvojnih indikatora koji svojom vrednošću (koja se kreće od 0 do 1) prikazuje združena dostignuća zemalja na polju očekivanog trajanja života, obrazovanja i dohotka po stanovniku. Što je indeks viši, označava veći dostignuti nivo blagostanja.

Slika 3: Prosečni jaz CIE-10 i ZND zemalja do prvog mesta prema indeksu ljudskog razvoja, 2018.

Izvor: Izvor: UNDP (2018). *Human Development Indices and Indicators* [*online*]. Dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf [pristupljeno 17. 11. 2019].

Ljudsko blagostanje, kao što smo razmatranjem indeksa ljudskog razvoja videli, ne sastoji se samo od ekonomske komponente već i od kvalitativnih aspekata ljudskog života. Iako su, zahvaljujući mnogo nižem polaznom nivou, zemlje izvan EU ostvarile značajne pomake, oni su uglavnom ostvareni na ekonomskom planu. Na razlike u ostalim aspektima ljudskog blagostanja utiču i drugi, manje tržišni činioci.

4. INSTITUCIJE KAO OBJAŠNJENJE

Problematizacija pitanja netržišnih uzroka ljudskog razvoja nesumnjivo nas navodi na teren ekonomskih i političkih institucija. Daglas Nort institucije je definisao kao „pravila igre u društvu, odnosno ograničenja ljudskih interakcija koje ljudi stvaraju“ (North, 1990). Institucije mogu biti, pre svega, formalne i neformalne i obe utiču na ponašanje. Pod neformalnim institucijama podrazumevaju se zajedničke vrednosti, verovanja, običaji itd, koji važe u određenoj zajednici. Sa druge strane, formalne institucije su elementi pravnog poretka jedne zemlje (ugovori, zakoni itd) i često predstavljaju formalizaciju neformalnih institucija. Formalne i neformalne institucije mogu biti u saglasnosti ali i koliziji. Što je veća saglasnost, to je manji trošak sprovođenja pravila, odnosno manji su transakcioni troškovi[16] (Prokopijević, 2004). One, dakle, otiču na rezultat privrede time što utiču na troškove razmene i proizvodnje (North, 1990). Društva konvergiraju u razvoju, prema institucionalnom objašnjenu, upravo zbog različitih „pravila igre“, koja ne moraju nužno biti efikasna. Vlade u skladu sa raznim običajima, ideologijom i interesima dizajniraju različita pravila, u okviru kojih je različita mogućnost da se poštuju ili ne poštuju život, vlasnička prava, sloboda ugovora itd.

Kada je reč o formalnim institucijama, prihvaćena je njihova podela na ekonomske i političke institucije. One postavljaju i održavaju „okvir“ unutar koga privreda funkcioniše. Što je manja količina resursa koja se rasipa na transakcione troškove, to su institucije efikasnije a takva zemlja uspešnija.

[16] Transakcioni troškovi predstavljaju trošak obavljanja poslovnih transakcija i aktivnosti (logistike, sprovođenja ugovora itd) i odvojeni su od troškova proizvodnje.

Kako je sama definicija institucija često fluidna, teško je meriti nivoe institucionalne izgrađenosti. Međutim, postoje određeni pokazatelji koji ih dobro aproksimiraju.

Tabela 4: Indikatori institucionalne izgrađenosti prema aspektima koje obuhvataju

Predmet istraživanja	Obuhvaćeni aspekti
Političke institucije	
Polity IV – politički poredak	Institucionalna demokratija/autokratija i trajanje režima
Freedom House – izveštaj o slobodama	1. Politička prava (uključujući izborne procese, učešće u politici, pluralizam, funkcionisanje vlade) 2. Građanske slobode (sloboda izražavanja i uverenja, udruživanja i organizacijska prava, vladavina prava, lična autonomija i prava pojedinaca)
Ekonomske institucije	
Fraser Institute – indeks ekonomskih sloboda	Veličina vlasti, pravna struktura i sigurnost prava svojine, pristup zdravom novcu, sloboda međunarodne trgovine i pravilnik o kreditu, radu i poslovanju
Heritage Foundation – indeks ekonomskih sloboda	Trgovinska politika, fiskalna teret vlade, intervencije vlade u privredi, monetarna politika, tokovi kapitala i stranih ulaganja, regulisanje bankarstva i financija, plate i cijene, prava svojine, regulisanje i neformalne tržišne aktivnosti
ICRG – međunarodni rizik zemlje	Ekonomski i finansijski rizik
World Bank – indikatori upravljanja	Način glasanja i odgovornosti, politička stabilnost i odsustvo nasilja
World Bank – jednostavnost vođenja biznisa	Pokretanje poslovanja, postupanje u skladu s građevinskim dozvolama, regularno zapošljavanje radnika, registracija imovine, dobijanje kredita, zaštita ulagača, plaćanje poreza, sloboda međunarodne trgovine, izvršenje ugovora i zatvaranje firme (biznisa)

Izvor: Delibašić, M. i Grgurević N. (2014). Institucionalni pluralizam i ekonomski razvoj. *Ekonomske ideje i praksa*, 12, 167-179.

Kao što je u tabeli prikazano, velika većina aspekata političkog i poslovnog života obuhvaćena je nekim od indeksa koji rangiraju sve ili gotovo sve zemlje sveta. Kako već prikazane razlike u ekonomskim ishodima u najvećoj meri predodređuju ekonomske institucije, u nastavku biće prikazan rezultat dve analizirane grupe zemalja prema pokazatelju izgrađenosti političkih institucija.

Slika br. 4 ilustruje vrednosti političkog poretka za privrede u tranziciji, prema regionalnom kriterijumu. Polity IV se smatraju najpouzdanijim indikatorima demokratije i autokratije na svetu (Rolan, 2016). Kreću se u intervalu od -10 do +10, tj. od savrešene autokratije do savršene demokratije. Kako su podaci iz 2012. godine, pod novim članicama podrazumevaju se CIE-10 zemlje ali i Rumunija i Bugarska. Njihov prosečan rezultat je 9,27 što nije značajno različito od istočnoevropskih zemalja (8,6).

Slika 4: Vrednosti za odabrane grupe zemalja prema *Polity IV* bazi, 2012.

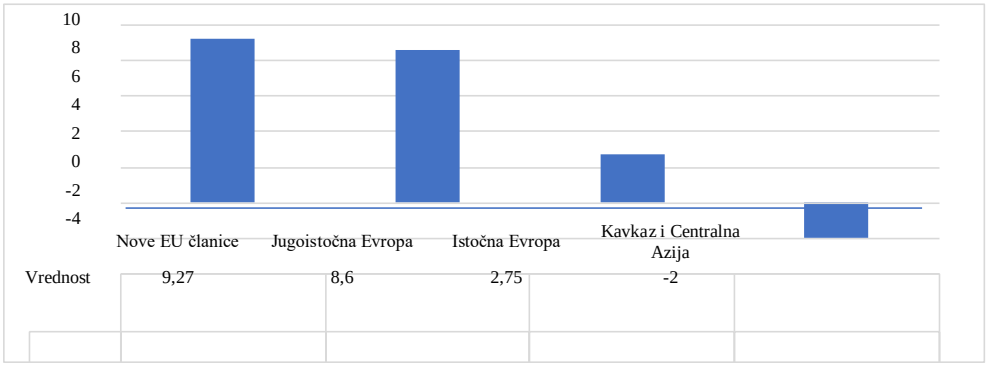

Izvor: Roland, G. (2016). Tranzicija u istorijskoj perspektivi. U A. Aslund, S. Đankov. *Veliki preporod: Pouke iz pobede kapitalizma nad komunizmom*. Beograd: Libertarijanski klub – Libek. 263-285.

Za razliku od ekonomskih indikatora, gde je razlika između nekih ZND i CIE zemalja ponekad može biti zamagljena, pokazatelji političkih institucija daju jasniju sliku. Zemlje koje se suočavaju sa članstvom u Evropskoj uniji imaju snažan podsticaj da uspostave demokratiju i političke institucije koje dobro funkcionišu. Nove članice morale su da se prilagode institucionalnom poretku EU. Postojao je blizak nadzor napretka kandidata za članstvo u uvođenju zahtevanih institucija. Pristupanje je, shodno tome, služilo kao institucionalno usidrenje za ekonomije u tranziciji. Shodno tome, pristupanje EU ispostavilo se kao velika nagrada za reformske napore: u roku od nekoliko godina, status ovih zemalja uzdigao se od sporednih članica Istočnog bloka gotovo do zapadnoevropskog nivoa.

5. ZAKLJUČAK

Uprkos mnogim iskušenjima sa kojima se suočava od izbijanja svetske ekonomske krize (od problema fiskalne politike i prezaduženosti, Bregzita, migrantske krize, rasta uticaja Kine i Rusije, sve do rasta evroskepticizma), čini se da je Evropska unija izdržala test vremena i da je još uvek važan geopolitički činilac. To je važno, kako zarad daljeg mira i prosperiteta u Evropi, tako i za udruženo rešavanje problema koje, samostalno, male evropske države ne bi mogle da reše. Udruživanje članica u širu zajednicu jača položaj svake pojedinačno i omogućava sinergiju. Stoga, udruživanje članica, tj. evropske integracije, javljaju se kao određeni civilizacijski iskorak.

Dosadašnje razmatranje Evropske unije i evrointegracija dokazalo je da porast međunarodne trgovine unutar jedinstvenog tržišta, kao najočiglednija manifestacija Unije, ima jak i pozitivan uticaj na ekonomski razvoj njenih članica. On se pokazao većim u pridruženim članicama nego u zemljama koje nisu odabrale put evrointegracije. Ne treba, međutim, gubiti iz vida da su i ZND zemlje ostvarile napredak. To se odnosi na one najrazvijenije, poput Rusije, Kazahstana i Belorusije.

Sa druge strane, na čemu je bio akcenat ovog rada, analiza je ukazala na blisku vezu koja postoji između demokratskog kapaciteta država i ukupnog prosperiteta. Ona je jasnija nego kada se u obzir uzimaju čisto ekonomski pokazatelji. Na nju je ukazano osvrtom na rezultate dveju grupa zemalja po osnovu kvaliteta demokratskog poretka. Nove članice Unije, ali i susedne zemlje, ostvaruju bolje rezultate u *Polity IV* bazi od ZND zemalja. Susedne zemlje Evropske unije takođe su u procesu evrointegracija, što znači da i one beleže početne pozitivne efekte, koji će se nastavkom evrointegracija povećavati.

Može se zaključiti da je razlog divergencije između novih članica i istočnoevropskih zemalja upravo je u evropskim integracijama, kao snažnoj poluzi institucionalnog prilagođavanja zapadnoevropskim političko-ekonomskom poretku. To predstavlja važnu pouku nosiocima ekonomske politike u zemljama u okruženju, odnosno zemljama kandidatima za članstvo, u koje spada i Srbija.

LITERATURA

1. Berend, I. (2009). *Ekonomska istorija Evrope u XX veku.* Beograd: Arhipelag.
2. Campos et al. (2014). *How much do countries benefit from membership in the European Union?* [*online*]. Dostupno na: https://voxeu.org/article/how-poorer-nations-benefit-eu-membership [pristupljeno 16. 11. 2019].
3. Delibašić, M. i Grgurević N. (2014). Institucionalni pluralizam i ekonomski razvoj. *Ekonomske ideje i praksa*, 12, 167-179.
4. Đurković, M. (2015). *Iluzija Evropske unije*. Beograd: Catena Mundi.
5. European Commission. (2009). Five years of enlarged EU: Economic achievements and challenges. *European Economy*, 1, 228.
6. Gros, D. (2016). Od tranzicije do integracije. U A. Aslund, S. Đankov. *Veliki preporod: Pouke iz pobede kapitalizma nad komunizmom*. Beograd: Libertarijanski klub – Libek. 245-262.
7. IMF. (2018). *World Economic Outlook*. [*online*]. Dostupno na: https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/02/weodata/index.aspx [pristupljeno 17. 11. 2019].
8. Kovačević, R. (2016). *Ekonomski odnosi Srbije sa inostranstvom*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta.
9. Lopandić, D. (2017). *Evropska integracija između nacije i globalizacije*. Beograd: Arhipelag.
10. North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Prokopijević, M. (2004). Ustanove su ključna stvar. U B. Pelević. *Ekonomisti nobelovci 1990–2003*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta. 175-202.
12. Roland, G. (2016). Tranzicija u istorijskoj perspektivi. U A. Aslund, S. Đankov. *Veliki preporod: Pouke iz pobede kapitalizma nad komunizmom*. Beograd: Libertarijanski klub – Libek. 263-285.
13. UNDP (2018). *Human Development Indices and Indicators* [*online*]. Dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf [pristupljeno 16. 11. 2019].